

E-LEARNING ALAPÚ OKTATÁST TÁMOGATÓ E-KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSOK

*Czegledi László, lczegledi@ektf.hu
Eszterházy Károly Főiskola*

Nagyarányú változások zajlottak a könyvtári szolgáltatások terén az utóbbi évtizedben, de elmondhatjuk, hogy az e-könyvtári szolgáltatások ezen belül is elsődleges szerephez jutottak. A digitalizálás és a digitális könyvtárak kérdései évek óta fontos helyen szerepelnek a szakirodalomban. Az utóbbi időben azonban egyre inkább áttevődik a hangsúly a digitális könyvtárak felépítéséről, létrehozásáról a segítségükkel megvalósítható, és az általuk támogatott szolgáltatások elemzésére, fejlesztésére. Legkézenfekvőbb példája ennek a könyvtári portálok kérdésének előtérbe kerülése.

A könyvtári portál feladata – a szolgáltatáson túl –, hogy vonzóvá tegye a könyvtárakat, bevigye az olvasót a könyvtárba, a virtuális könyvtár csatolt szolgáltatásain keresztül a hagyományos könyvtári terek valóságába. A felsőoktatásban a könyvtári portál elválaszthatatlan a tudásmenedzsment portáloktól, és rendelkezik a portál fogalmának minden alapvető jellemzőjével, azaz „olyan technológia, amely egy belépési pontról perszonalizálható információk keresését biztosítja heterogén, saját és távoli forrásokban, weboldalakon és indexekben”¹. A könyvtári portál ennél természetesen lényegesen több, a tudásmenedzsment portálokkal vegyítve pedig nem csak horizontálisan, de vertikálisan is tágul a tartalma és szolgáltatásai. Ennek a fúzióknak a lényege, hogy a könyvtári portál kiválóan alkalmas egy virtuális, menedzselt tanulási környezet megteremtésére, tehát be (vagy vissza?) kell vinni a tananyagokat a könyvtárba – legalábbis virtuálisan –, és ki kell használni a hagyományos és elektronikus könyvtári környezet nyújtotta támogatások sokoldalúságát a tanítás-tanulás folyamatában.

Ezekon az elveken alapuló fejlesztésünk a könyvtár forrásközpont szerepét tekinti alapnak, és ezt kísérli meg átültetni a virtuális valóságba. A virtuális könyvtár elválaszthatatlan az Internettől, a hálózattól. A virtuális könyvtár létrehozásának egyik célja, hogy megkönnyítse a különböző könyvtárak kapcsolódását, lehetőséget teremtsen a könyvtári portálok létrehozására, felhasználva a web nyújtotta lehetőségek széles skáláját.² A tervezés előtt azonban számos kérdés tisztázása szükséges. Elsőként azt kell megválaszolni saját magunknak, hogy miért van szükségünk a digitalizálásra, digitális szolgáltatásokra? Majd el kell dönteni, hogy ezekkel ki akarjuk-e váltani a hagyományos szolgáltatások egy részét, vagy azt szeretnénk, hogy egymással párhuzamosan, esetleg feladatmegosztással működjenek. A feladat továbbgondolása más kérdéseket és tennivalókat is felvet, amelyek közül a legfontosabbak a következők:

¹ HORVÁTH Zoltánné: Könyvtári portálok – a webhasználók visszahódítása. – In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 52. évf. 9. sz. (2005), p. 399.

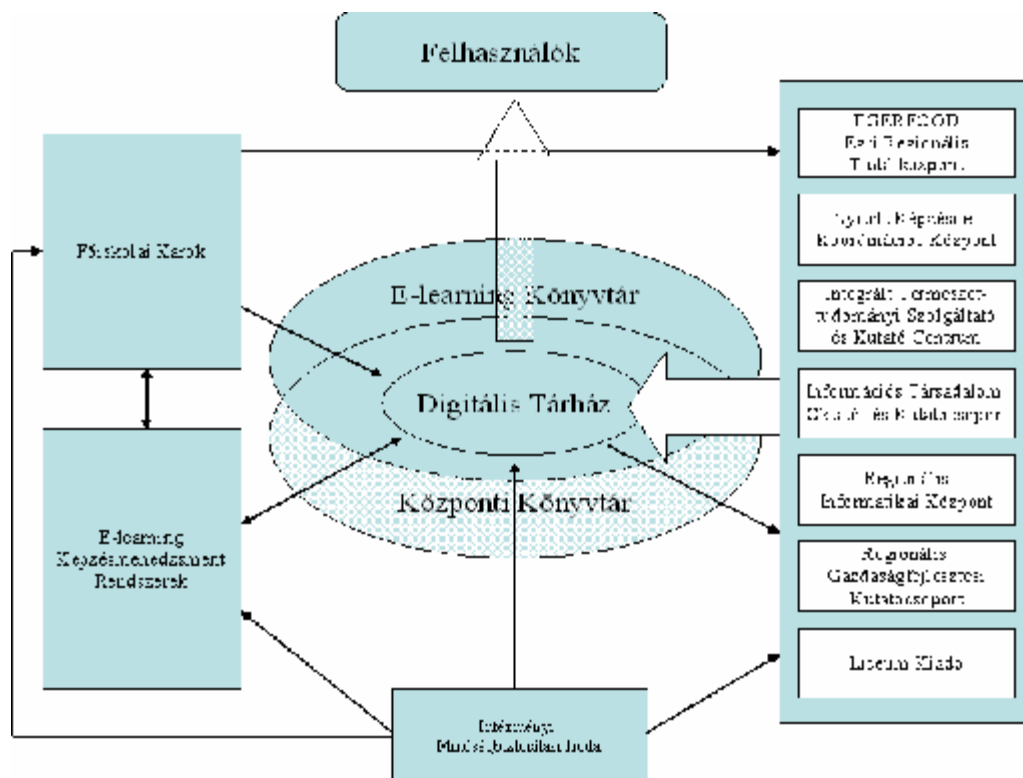
² SEBESTYÉN György: A Gutenberg-galaxis és a digitális kultúra szintézise: Az elektronikus-virtuális könyvtár. – In: Írás tegnap és holnap, 1. évf. 1.sz. (1997)
URL: http://www.oszk.hu/kiadvany/iras/iras_1/11sgy.html

- A cél és a célközönség meghatározása.
- Az induláshoz szükséges minimális tartalom felmérése.
- A folyamatos fejlesztés feltételeinek átgondolása.
- Az e-learning képzésmenedzsment rendszerekkel való kapcsolat megvalósíthatósága.
- A mérésre kijelölt minőségi jellemzők számbavétele.
- Lehetséges szerzői jogi problémák feltérképezése.
- A várható hozzáférhetőség és a jogosultságok rendszerének meghatározása.
- A várható működési költségek felmérése.
- A szolgáltatás önfenntartási lehetőségének vizsgálata.

Az e-learninget támogató e-könyvtári portál célja és feladata

A portál célja, hogy önálló tudásbázissal támogassa a hagyományos és az e-learning alapú képzést, ezenkívül szervezett és rendszerezett formában elérhetővé tegyen más tudásbázisokat, valamint kreatív, interaktív és személyre szabott szolgáltatásokkal segítse elő az információhoz való hozzáférést, növelve ennek hatékonyságát és kiszélesítve eszköztárát a hagyományos, az automatizált és az elektronikus könyvtár felhasználóbarát tulajdonságainak és szolgáltatásainak ötvözésével. Feladatának tekinti emellett a más intézményekkel való konzorciális együttműködés lehetőségeinek keresését, amely elsősorban a helyi tudásbázis digitális tárházának gazdagítását célozza.

A portál helye a főiskola kutatási, képzési és könyvtári rendszerében

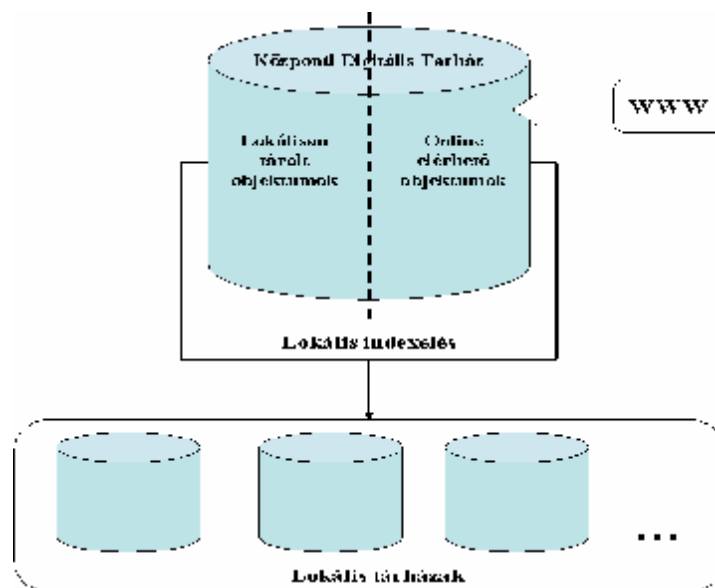
1. ábra, Az e-learning könyvtár és a főiskola kutatási-képzési rendszere

Az első gyakorlati feladat egy elektronikus könyvtárba ágyazott digitális könyvtár kiépítése és a képzésmenedzsment rendszerekkel való kapcsolatának kialakítása.

Az e-learning könyvtár központi bázisa a digitális tárház (repozitórium). E köré épülnek fel a könyvtár szolgáltatásai, ennek alapján tervezheti az erőforrásokat, ennek minősége határozza meg a könyvtár által nyújtott szolgáltatások értékét. A tárház szoros kapcsolatban áll az integrált könyvtári rendszerrel, ennek megfelelően széleskörű feltárást és kapcsolódási felületet igényel. A központi digitális tárház a portál minden elemét összefogja, a portál minden eleme fokozottan épít a tartalmára.

A digitális tárház alapvetően kétféle forrásindexet használ. Az egyik csoport a „mit tanuljunk” (WTL – what to learn), a másik pedig a „hogyan tanuljunk” (HTL – how to learn) kérdésekre ad választ. A WTL indexek a különböző témakörökön belül folyamatosan finomított kategóriákba osztályozzák a forrásokat. Ezek segítségével választhatjuk ki a tanuláshoz szükséges anyagokat. A HTL indexek egyrészt segítenek meghatározni a tanulási fázist (új ismeret, megértés, bevésés), amelyhez a forrást keressük, másrészt itt csatolhatjuk a tanulási fázishoz a leoptimalisabb média típust és kommunikációs csatornát (szöveg, szemléltetés, kérdés-felelet stb.).

A forrásokat elsősorban a WTL index, a média típusok és a kommunikációs csatornák segítségével osztályozhatjuk. A tanulási fázis beállítása a tanuló tudásszintjétől függ. A digitális tárház szerkezete pedig a tanulási fázisokra épül, melyek alapján az oktatók kiépíthetik a részben web-alapú központi tárházból a lokális tárházakat. Ezt nevezzük lokális indexelésnek. Ugyanazt a forrást különböző oktatók különböző módon indexelhetik. A lokális tárházakból a tanulási fázisok alapján választhat a tanuló az aktuális témakörrel összefüggő releváns forrásokat.³

2. ábra, A két komponensű és kétlépcsős digitális tárház

Az eredmény tulajdonképpen egy két komponensű és kétlépcsős központi digitális tárház, amely minden dokumentumtípust és objektumot tartalmaz. Két komponensű, mert egyaránt épít a web-alapú online dokumentumokra és a helyi tárolású digitalizált dokumentumokra,

³ HASEGAWA, Shinobu – KASHIHARA, Akihiro – TOYODA, Jun'ichi: E-learning library with local indexing and adaptive navigation support for Web-based learning. = Journal of Educational Multimedia and Hypermedia, 12. köt. 1. sz. 2003. p. 96-101.

objektumokra. Kétlépcsős, mert a nagy kapacitású háttértárakból indexelhetők a gyors elérésű, aktuális lokális tárházak. Ezekhez kapcsolódnak az e-learning képzésmenedzsment rendszerek, amelyek a tudásportál szerves részei. A portálon keresztül elérhetők kurzusaik, használják a portál szolgáltatásait, tehát kölcsönös kapcsolatban állnak egymással. A portál a lokális indexelésben segíti a képzésmenedzsment rendszereket, valamint az ismeretek elsajátításának szintjei közötti navigációval támogatja a hallgatók tanulási előmenetelét.

E-learninget támogató szolgáltatások

A portál online információszolgáltatása a főiskola polgárai mellett városi illetve regionális feladatokat is megcélöz. A felhasználói felület magját azonban a hallgató személyre szabható tanulóhelye és a personalizálható szolgáltatások képezik. Innen elérheti az e-learning képzésmenedzsment rendszereket, keresési-találati halmaz archívumokat hozhat létre, használja a tudásportál erőforrásait és alkalmazásait. A tudományos kutatást, valamint a hallgatók tanulmányait online kutatómódszertani központ is segíti. Az e-tanulóhelyhez pedig kapcsolódik a hagyományos könyvtári háttér, ahol a virtuális tanulóhelyet valóságos tanulószarok egészíti ki.

A valóságos könyvtári terek egyrészt a hagyományos dokumentumokkal támogatják az e-könyvtári szolgáltatásokat, másrészt a cél egyfajta egyéni tanulóhelyek lehetőségeinek kialakítása, amelyek témakörönként szerveződnek. A hagyományos könyvtári háttér az integrált könyvtári rendszeren keresztül kapcsolódik az e-learning könyvtárhoz, valamint az e-learning képzésmenedzsment rendszerekhez. Az e-learning könyvtár lokális indexelésnél a hagyományos dokumentumoknak éppúgy szerepet kell kapnia, mint a digitális objektumoknak.

Kitekintés

Magyarországon az e-learning térben játszódó könyvtári interakcióknak még kevés hagyománya alakult ki, ennek oka a módszertani, szerkezeti elemek kidolgozatlanságában, esetenként ezek hiányában rejlik. Általánosságban elmondható, hogy kevés a digitális tananyag, és a meglévők szervezettsége, aktualizálása sem mindig megfelelő. A digitális tananyagok mennyiségét tekintve hazai projektjeink közül a Sulinet Digitális Tudásbázis⁴ megvalósítja egy e-learning könyvtár digitális magját, azonban a hatékony felhasználásához szükséges e-learning könyvtári hátterek nincsenek a potenciális felhasználók birtokában.

A hazánkban működő távoktatási rendszerek általában jól kidolgozottak, bár az esetek többségében nem bővelkednek a digitális tananyagokban, valamint sem a tanulók, sem az oktatók nem használják ki a bennük rejlő lehetőségek széles skáláját. Alapvető problémaként jelentkezik a távoktatási keretrendszerek alkalmazásakor a könyvtárral való kapcsolat teljes hiánya. Ez egy idő után odavezethet, hogy elfogy a háttér az e-learning rendszer mögül, a tananyagok elavulnak, hiányossá válnak. Fokozottabban be kellene vonni a könyvtárakat az e-learning támogatásába, így biztosítva ennek alapját, hátterét.

Külföldi felsőoktatási intézmények könyvtárai vagy egyéb nagy könyvtárak között már számos példát láthatunk könyvtár által támogatott e-learning megoldásokra. Noha ezek között is nehezen találunk önálló e-learning könyvtári szerkezetet tükröző szolgáltatást, a hagyományos könyvtári struktúrákba beépített e-learning környezetre jól működő megvalósítások léteznek.

⁴ <http://sdt.sulinet.hu>

Ilyen példa a Roesch Library (University of Dayton),⁵ ahol az e-learning kurzusok már eredetileg is a könyvtár felületén jelennek meg, ami egyébként számos külföldi felsőoktatási intézmény e-learning struktúrájára jellemző. Idesorolható például a Berkeley Library (University of California)⁶ vagy a Victoria University Library (Victoria University of Technology, Melbourne)⁷ is. A nemzeti könyvtárak közül említésre méltó a The British Library e-learning támogató szolgáltatásai.⁸ De nem tárgyalhatjuk a témát anélkül, hogy a távol-keleti fejlesztéseket ne említenénk, ahol sok esetben az európai intézményeket megelőző megoldásokkal találkozhatunk. Példa erre a UNITAR e-library (Malajzia),⁹ a Multimedia University (Malajzia) digitális könyvtára,¹⁰ a szintén malajziai Tan Sri Dr. Abdullah Sanusi Digital Library (Open University)¹¹ vagy a tajvani National Central Library¹².

Az említett könyvtárak eltérő e-learning könyvtári szerkezeteket mutatnak, de minden esetben hagyományos könyvtári környezettel támogatva.

Az e-learning könyvtár hátterének, fizikai környezetének kérdését nem elegendő kizárólag a digitális könyvtárak oldaláról vizsgálni. Hosszútávon e-learning könyvtár nem működhet megfelelő hagyományos könyvtári háttér nélkül. A multimédiák és egyéb tananyagok készítése, fejlesztése, valamint az oktatási-tanulási folyamat egyaránt megkívánja a hagyományos könyvtári környezet támogatását. E nélkül egyoldalúvá és tudománytalanná válik az online oktatás. A digitális könyvtárak folyamatos gyarapodása sem változtat ezen a tényen jelentős mértékben, hiszen a tanulói oldal felől a gyakorlati tapasztalatok azt igazolják, hogy a tanulók még mindig szívesebben tanulnak nyomtatott forrásokból (amelyeket természetesen elektronikus úton szereztek be, vagy kaptak kézhez, és utólagosan nyomtattak ki). A változások alapvető feltétele, hogy elegendő mennyiségű és megfelelő minőségű elektronikus formában tárolt dokumentum, multimédia stb. legyen elérhető – lehetőleg online úton. A megvalósulásnak azonban sok esetben gátat vetnek szerzői jogi okok és más egyéb külső, sok esetben anyagi tényezők is.

⁵ <http://library.udayton.edu/services/elearning/students>

⁶ <http://www.lib.berkeley.edu/services/reserves.html>

⁷ <http://library.vu.edu.au/>

⁸ Brindley, Lynne: The British Library and e-learning. – In: IFLA journal, 31.vol. 1.no. (2005), p. 13-18.

⁹ <http://elib.unitar.edu.my/>

¹⁰ <http://vlib.mmu.edu.my/2005/>

¹¹ http://iportal.oum.edu.my/cgi-bin/gw_45_0/chameleon?skin=iportal_public

¹² <http://www.ncl.edu.tw/>